

FOLKLOR: TARİH VE KURAM*

Tuba SALTİK ÖZKAN**

Rus halkbilimci Yuri Sokolov tarafından, ilk basımı 1938 yılında yapılan *Russian Folklore* adlı eserin gerek İngilizce çevirisinden, gerek Rusça özgün metninden, gerekse buradan aktarılan bilgilerden birçok halkbilimci yararlanmıştı. Özellikle de kitabın “Folklorun Doğası ve Halkbilimi Meseleleri” ve “Folklor Tarihi” başlıklı bölümleri folklor tarihi ve 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın ilk yarısındaki folklor kuramları ile ilgili önemli bir başvuru kaynağı olmuştur. Eserin bu iki bölümünden oluşan *Folklor: Tarih ve Kuram* geçtiğimiz günlerde Yerke Özer’in Rusça’dan yaptığı çeviri ile Geleneksel Yayınları’ndan çıktı.

Kitabın “Folklorun Doğası ve Halkbilimi Meseleleri” başlıklı bölümünde öncelikle, bugün bile Türkiye’deki halkbilimi çalışmalarında varlığını sürdüren, halkbiliminin “ne” olduğu ve “neleri” kapsadığı konusundaki bilindik tartışmaya Avrupa ve Rusya ekseninde yer verilmiştir. Burada tartışma folklor-halkbilimi-sözlü-şiir-halk-halk şiiri kavramları etrafında yürütülür. Sokolov, bu bölümdeki tartışmaya sözlü ve yazılı edebiyat karşılaştırmasıyla devam eder. Burada da, anonimlik, estetikten yoksunluk, varyantlaşma, kültürel ve toplumsal fonksiyon gibi temel nitelikler etrafında sözlü ve yazılı edebiyatı karşılaştırır.

Kitabın “Folklor Tarihi” başlıklı

ikinci bölümü ise Avrupa ve Rusya’daki ilk folklor çalışmalarını ele alır. Folklorun XIX. ve XX. yüzyılda Avrupa ve Rusya’nın genel sosyal şartlarına bağlı olduğunun altını çizen yazar, İngiltere, Almanya, ve İskoçya’da folklor ürünlerine ilk ilginin oluştuğu koşullardan söz eder. Folklor ürünlerine karşı başlayan bu ilgide “romantizm”in itici gücüne vurgu yapılır. Yazar, J. G. von Herder’in etkisindeki Grimm kardeşler ve onların “Mitoloji Okulu” olarak adlandırılan yaklaşımlarının Avrupa’daki takipçisi olan Kuhn, Schwarz, Mannhardt, Max Müller, Pictet; Rusya’dan F. İ. Buslaev, A. N. Afanasiyev ve O. F. Miller’in çalışmalarına ve kuramsal düşüncelerine geniş yer verir. Mitolojik Kuramın folklor çalışmalarına ivme kazandırmakla birlikte daha sonra temsilcileri tarafından da kabul edilen yanlışlık ve çıkmazları üzerinde durur.

Sokolov, XIX. yy’da yaşanan siyasi ve bilimsel gelişmelerin ardından masallardaki konuların benzerliğini açıklamada Mitoloji Okulunun yetersiz kaldığına değinerek, Theodor Benfey tarafından geliştirilen “ödünçleme teorisi” ve onun takipçileri üzerinde durur. Sokolov bu kuramdan söz ederken, Türk ve Moğol efsaneleriyle Rus masalları ve binalar arasındaki benzerliği, Rus folklorundaki Türk ve Moğol etkisi ile açıklayan Stasov ve Miller gibi araştırmacılara vurgu yapar. Kitapta yer alan

* Ankara: Geleneksel Yayınları, 2009. 136 S.

** Gazi Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Türk Halkbilimi Bölümü Araştırma Görevlisi tubasaltik@gazi.edu.tr

ve bugüne kadar aktarılmayan benzer değerlendirmeler Türk folkloru araştırmacılarının ilgisini çekecek niteliktedir. Benfey'in teorisini derinleştirerek "göçün karışıklığı" ilkesine, yazılı kültürün, sözlü olana etkisine vurgu yapan Veselovski ve çalışmaları da birkaç sayfa boyunca anlatılır. Kitapta "göç teorisi"ne gelen eleştirilere ve Joseph Bédier'in bu kurama itirazlarına yer verilir. Yazar kuram tartışmasına, İskandinav ülkelerindeki masal varyantlarının sistemleştirilmesi ve incelenmesi süreci: Kaarle Krohn'un "Fin Okulu", von Sydow, Antti Aarne ve Axel Olrik ile devam eder.

Sokolov, önceki kuramların eksiklerine değinerek değişen şartların bir sonucu olarak "antropolojik okul"un gelişmesinin kaçınılmazlığını vurgularken Edward Tylor, Andrew Lang ve J. Frazer'den söz eder. Sokolov'a göre antropolojik okul öncekilerle karşılaştırılınca daha doğru temeller üzerinde görülmektedir; ancak Sokolov, onun da cevaplayamadığı kimi sorunların varlığına dikkat çeker. Kitabın ilerleyen sayfalarında W. Wundt tarafından kurulan "Psikoloji Okulu" ve Freud'un görüşleri de kuramlar bahsindeki yerini alır.

"Folklor Tarihi" bölümü, "Tarih Okulu" öncülerinden Miller'ın ve diğer takipçilerinin ürettiği temel düşünceler ve düştüğü hatalar ekseninde tartışılmaktadır. Tarih Okulu'nun Rusya'daki temsilcilerine değinirken H. Naumann'ın sınıf folkloru hakkındaki görüşlerini ve V. Propp'un biçimciliğinin yaygın etki yaratmadığını vurgular. Sokolov ayrıca Gilferding'in anlatıcıya olan dikkatinin de altını çizer. Kitabın sonlarında Rus folklorundaki çalışmalar ve eğilimler ağırlık kazanmaya başlar.

İlk basımı 1938 yılında gerçekleşen ve gerek Avrupa folkloru gerekse Rus folkloru konusundaki zengin tarihi ve kuramsal bilgi içeren ve bu kuramların eleştirisi niteliğine sahip eserin, folklor çalışmaları için temel kaynak oluşturduğu bu iki bölümünün Türkçe'ye çevrilmiş olması, Türk folkloru için bugüne kadar ihmal edilmiş bir boşluğun doldurulması olarak görülmelidir. Halkbilimi tarihi açısından bir temel eser niteliğindeki bu çalışmayı Türkçe'ye kazandıran Yerke Özer'e ve bu çalışmanın yayına dönüşmesini sağlayan Geleceksel yayınlarına teşekkürler.